

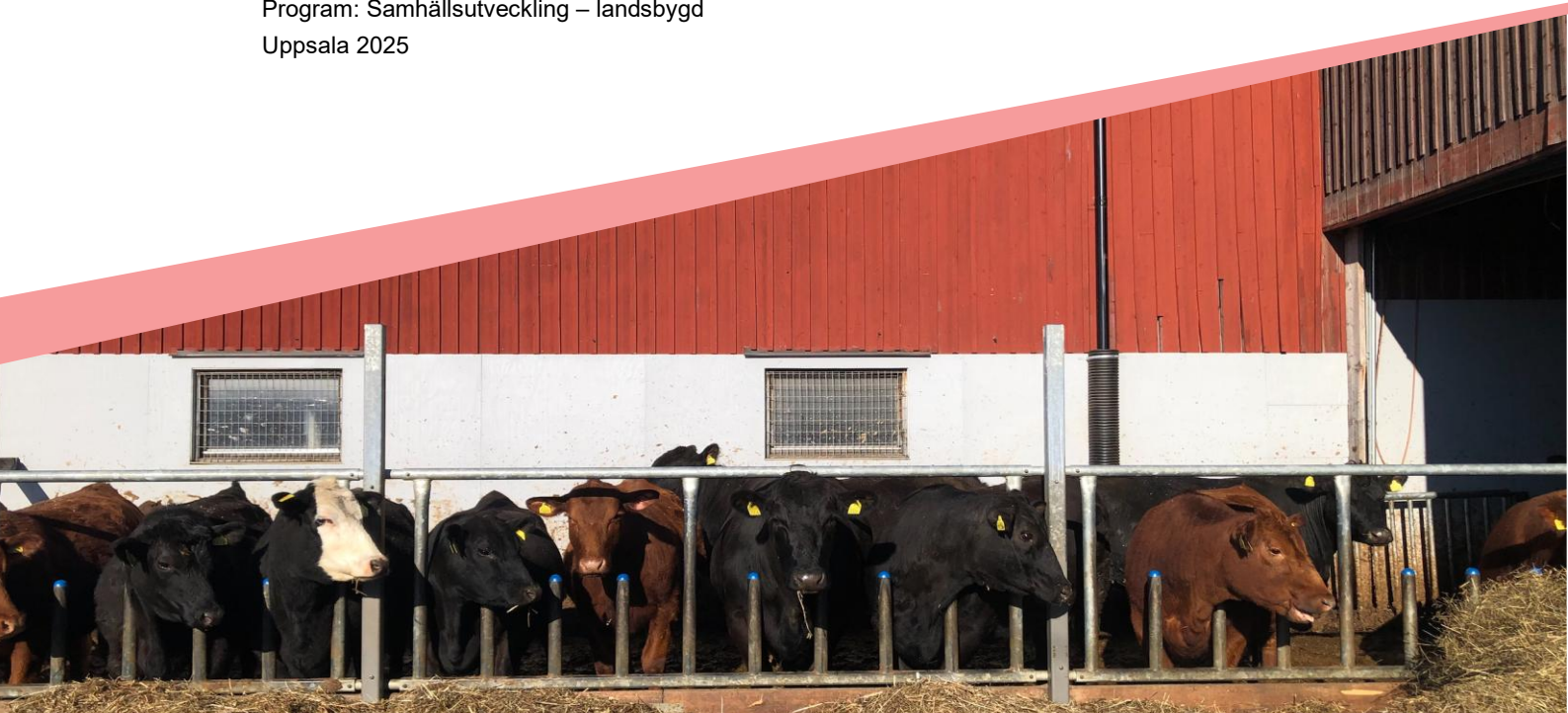

”Vad händer när jag blir den sista lantbrukaren i kommunen?”

- en explorativ studie om lantbrukares villkor i norra Sverige och dess effekter för livsmedelsberedskapen

Kajsa Skinnars

Examensarbete/Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Program: Samhällsutveckling – landsbygd
Uppsala 2025

"Vad händer när jag blir den sista lantbrukaren i kommunen?" - en explorativ studie om lantbrukares villkor i norra Sverige och dess effekter för livsmedelsberedskapen

"What happens when I'm the last farmer in the municipality?" - An explorative qualitative study of the terms for farmers in the north of Sweden and its effects for the food security preparedness

Kajsa Skinnars

Handledare: Cristián Alarcón Ferrari, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Patrik Oskarsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen
för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Program/utbildning: Samhällsutveckling - landsbygd

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2025

Omslagsbild: Kajsa Skinnars, kor i Vännäs.

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Livsmedelsberedskap, De-agrarianisation, Norra Sverige,
Lantbruk

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

I följande uppsats undersöks villkoren för norra Sveriges lantbrukare och hur dessa villkor kan komma att påverka Sveriges livsmedelsberedskap. Uppsatsmaterialet består av semistrukturerade intervjuer och observationer. Analysen visar att minskningen av antalet lantbrukare i norra Sverige kan förstås som en slags de-agrarianisation och att detta kan ses som en sårbarhet för den lokala, regionala och nationella livsmedelsberedskapen. Detta betyder att minskningen av antalet lantbrukare sätts i en global kontext av nyliberal logik vilket visar att problematiken är större än bara den i norra Sverige. Slutsatsen är tvåfaldig i 1) att återaktualiseringen av livsmedelsberedskap utmanar den nyliberala logiken om en frånvarande stat och 2) att norra Sverige innebär en möjlighet att tänka om lantbruksstrukturen i Sverige.

Nyckelord: Livsmedelsberedskap, De-agrarianisation, Norra Sverige, Lantbruk

Abstract

This thesis investigates the terms for the farmers of the north of Sweden and what effects it might have for Sweden's food security preparedness. The material for the thesis consists of semi structural interviews and observations. The analysis shows how the decrease of number of farmers in the north of Sweden can be understood as a sort of de-agrarianisation and that this could be viewed as a vulnerability for the local, regional and national food security preparedness. This means that the decrease in the numbers of farmers is put into a global context within a neoliberal logic, making the problem larger than being just one of northern Sweden. The conclusion is twofold with 1) being that the re-actualization of food security preparedness challenges the neoliberal logic of an absent state and 2) that the north of Sweden presents a possibility to rethink the Swedish farming structure.

Keywords: Food security preparedness, De-agrarianisation, Northern Sweden, Agriculture

Tack

Först och främst vill jag rikta ett hjärtligt tack till mina informanter i Västerbottens län, för att ni så generöst delade med er av er tid och era resonemang om er själva och jordelivet. Utan er hade inte den här uppsatsen funnits, men framför allt hade det varit betydligt mindre livsmedelsproduktion i Västerbottens län. Tack för det ni gjort och gör.

Tack också till mina opponenter Emil Jansson och Edla Berg-Simmerud som med Sara Westerdal bidragit med värdefulla kommentarer och gjort den här texten bättre.

Särskilt tack till:

Cristián Alarcón Ferrari, min handledare – för att du tog dig tid långt innan kursens start och för att du tänkt stort, du har därmed också breddat mitt perspektiv.

Göran Nygren på Uppsala universitet – för att du tagit dig tid för en tidigare student, för betryggande och uppmuntrande samtal och för att du motiverat det empirinära och okränkliga.

Lars Ericson, på länsstyrelsen Västerbotten – för intressanta och lärorika samtal och för att du så frikostigt delat med dig av dina kontakter och din expertis på norra Sveriges lantbruk.

Sofia Nordstrand, min klasskamrat och vän – för att du tänkt med mig, för dina otaliga genomläsningar och omsorg om min text.

Algot Lagervalls stipendiefond – för att ni finansierat fältresan till Vännäs kommun.

Sedan vill jag rikta ett stort tack till alla er som i olika stadier tagit er tid att resonera med mig: Linus Rosen, Per Sandin, Brian Kuns, Emil Sandström och mitt kursgäng på campus.

Jag friskriver givetvis er alla från all typ av ansvar för resultatet.

Avslutningsvis, tack till alla mina nära och kära, och framför allt till dig Jakob Ekelund - för att du gör livet med mig.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
1.1 Syfte	7
1.2 Statens och lantbrukets relation historiskt	8
1.2.1 Jordbrukets och livsmedelsberedskapens samhörighet	8
1.2.2 Norra Sveriges särskildhet	9
2. TEORI	11
2.1 Livsmedelsberedskap	11
2.2 De-agrarianisation	12
2.3 Nyliberalism	13
3. METOD	16
3.1 Intervjuer och Observationer	16
3.2 Material	19
4. EMPIRI - Norra Sveriges Lantbrukares Villkor	20
4.1 Lönsamheten	20
4.2 Nedläggningarna	22
4.3 Avstånden i tid och rum	23
4.4 Möjliga och omöjliga samarbeten	24
4.5 Sårbarheter	25
5. ANALYS och DISKUSSION	28
5.1 De-agrarianisation i norra Sverige	28
5.2 Livsmedelsberedskap	31
6. SAMMANFATTNING och SLUTSATS	33
Referenser	35

1. INLEDNING

Frågan om Sveriges totalförsvar, generella beredskap och även specifikt livsmedelsberedskap ökar nu både i media och politik i en tid av avsevärt försämrat säkerhetsläge. Säkerhetsläget har påverkats av klimatkriser, pandemier och krig i landets geopolitiska närhet. I slutet av april 2022 tillsatte dåvarande regering en ny utredning av Sveriges livsmedelsberedskap (SOU 2024:8), betänkandet Livsmedelsberedskap för en ny tid (2024) är utredningens resultat. Planeringen för nationell livsmedelsberedskap har konstaterats vara icke-existerande under flera decennier (SOU 2024:8). Nu bereds betänkandet politiskt samtidigt som det förbereds inför det. Beredskapssamordnare anställs och beredskapsövningar planeras i kommuner, på regioner och på länsstyrelser (Region Uppsala 2025). I och med, dels den generella beredskapens, men framför allt den specifika livsmedelsberedskapens, återaktualisering ses Sveriges självförsörjningsgrad och därmed vårt nationella lantbruk i vad som skulle kunna kallas ett ny-gammalt ljus. Efter att beredskapen länge varit vilandes kan det ses som att idéerna nu plockas fram igen, dammas av och anpassas till vår tid.

Sveriges lantbrukssektor har dock förändrats drastiskt sedan beredskap senast var på tapeten, där produktionen intensifieras i vissa områden och minskar i andra. På statlig nivå har det skett stora förändringar i Sveriges lantbruk bara sedan 1990-talet, med först en avreglering och sedan EU-inträdet med ökad internationell konkurrens som följd (Hajdu et al. 2020). Många gårdar har slagits ihop till större enheter men många har också lagts ner (ibid.). Antalet jordbruksföretag i Sverige som helhet har minskat med 43% sedan 1990 och åkerarealen med 11%, det vill säga en minskning på 318 000 hektar (Jordbruksverket 2023). Den nationella mejeriproduktionen kan användas som exempel för att illustrera utvecklingen. År 2003 vägdes det in 3206 tusen ton mjölk vid Sveriges mejerier, motsvarande siffra för 2023 är 2818,53 tusen ton mjölk (Jordbruksverket u.å.a). Vad som blir markant är att 2003 levererades den mjölken från 8520 mjölkgårdar som då fanns i Sverige medan motsvarande antal år 2023 är 2282 mjölkgårdar (Jordbruksverket u.å.b). Att se på antalet lantbruk ger en djupare förståelse för situationen i lantbruket än vad enbart produktionen kan ge, för även om produktionen också minskat döljs minskningens omfattning i produktionen eftersom gårdarna har blivit större och på så vis kompenserat produktionsmässigt för färre lantbruk.

Den här förändringen har varit särskilt stor i norra Sverige. I en sammanställning av storleksrationaliseringen i norra Sveriges lantbruk från Jordbruksverket gjord av Länsstyrelsen Västerbotten, ser vi hur antalet heltidslantbrukare i Västerbottens län minskat, från 652 stycken år 2003 till 304 stycken år 2023 och att medelarealen har

ökat från 71,3 hektar år 2003 till 139,1 hektar år 2023¹. Här inom finns också fenomenet av holländare som sedan 2016 flyttar till Västerbotten för att bedriva mjölkproduktion (Holmgren 2023), i dagsläget uppgår antalet inflyttade holländare till 11 stycken (Jonsson 2025). Förändringen av antalet heltidslantbrukare är ändå en halvering och ytan brukad mark per lantbrukare är mycket nära en fördubbling. Dessutom befinner sig majoriteten av lantbrukarna i Västerbottens län nära eller över pensionsåldern (Jordbruksverket (u.å.c)). Detta betyder att det generella lantbruket i Västerbotten står inför en i närtid storskalig generationsskiftning, som kan komma att bli avgörande för den framtida produktionen då allt större andel av den totala produktionen vilar på enskilda individer och företag.

Fröet till den här uppsatsen började gro efter att en lantbrukare på ett landsbygdsforum i Lycksele frågat "vad händer när jag blir den sista lantbrukaren i kommunen?" Jag tolkade att den frågan innehöll många intressanta lager och var relaterbar till livsmedelsberedskapen i Sverige som helhet. Först, relaterat till att antalet lantbrukare verkar minska så kraftigt att frågan ställs, sedan oron i att vara den som blir kvar sist och samtidigt beslutsamhet om att inte vara en av dem som lägger ned, och därtill osäkerheten om framtiden. Sprunget ur en diskussionsfråga på ett landsbygdsforum uppstod problemformuleringen för den här uppsatsen. Jag vill härmed undersöka varför norra Sveriges lantbruk minskar så till den grad att någon ställer frågan ovan, hur den minskningen artar sig och i förlängningen hur det påverkar livsmedelsberedskapen.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att skapa en djupare förståelse och kunskap om den nationella livsmedelsberedskapen genom att se på effekterna det drastiskt minskande antalet lantbruk i norra Sverige har för livsmedelsproduktionen. Jag gör detta genom att undersöka lantbrukares egna erfarenheter av sina villkor som just lantbrukare i norra Sverige, Västerbottens län. Bakgrunden till denna studie är jordbrukets omvälvande förändring sedan 1990-talet och det faktum att livsmedelsberedskap nu har återaktualiserats.

Detta görs genom följande frågeställningar:

1. Vilka villkor för lantbrukare kan urskiljas från lantbrukarnas egna erfarenheter i Västerbottens län?
2. Hur kan de identifierade villkoren komma att påverka livsmedelsberedskapens genomförbarhet?

¹ Lars Ericson, Lantbruksexpert, Länsstyrelsen Västerbotten, föreläsning 2025-03-31

1.2 Statens och lantbrukets relation historiskt

Här ges en bakgrundsförståelse för först jordbrukspolitikens exceptionalism efter i huvudsak Micheletti (1990) för att ge en kort historisk kontext. Sedan följer ett stycke om det nationella stödet för att berätta om relationen mellan norra Sveriges lantbruk och staten idag.

1.2.1 Jordbrukets villkor och livsmedelsberedskapens samhörighet

Jordbruket var fram till 1980-talet ett särskilt politikområde på ett annat sätt än vad det utvecklats till sedan dess. Micheletti (1990) beskriver hur jordbrukets historiska position under tidigt 1900-tal präglats av exceptionalism:

First, agriculture has been considered a special policy area, exceptionalism characterizes this position. It reflects the idea that agriculture as an occupation should be considered as different to other policy sectors. Policymakers consider the issues motivating agricultural exceptionalism to be less important today. They include self-sufficiency and war preparedness, two of the main goals of agricultural policy in Sweden. (Micheletti 1990:4)

Jordbrukets exceptionalism var en hög status där jordbruket inte kunde likställas något annat politikområde eftersom det, på grund av sin intima sammanflätning med Sveriges självförsörjning och krigsberedskap, var oskiljaktigt säkerhetspolitiken (ibid.). Jordbrukspolitiken baserades under mitten av 1900-talet på Sveriges jordbrukares särskilda politiska och sociala ställning, starka lantbruksorganisationer och aktiva världskrig (Rothstein 1992). Bönder var då som i en "klass för sig" som markägare och tidigare halva i tvåkammarriksdagen. Lantbruks- och landsbygdsbefolkningen var till detta en politiskt stark grupp som väljarunderlag på grund av sitt stora antal (Micheletti 1990) med 20,3 procent av arbetskraften sysselsatt i jordbruket 1951 med motsvarande siffra 1999 var 1,6 procent (Waldenström 2022).

Micheletti (1990) beskriver hur relationen mellan staten och lantbruket stegvis förändras under 1900-talet. Från ovan nämnda lantbruksexceptionalism till statens försök att avsluta denne vilket gjordes genom att omdefiniera policyproblemen till avreglering och miljö, och samtidigt omformulera reglerna för policyskapande till att involvera intressebevakning (ibid.). Detta materialiserade sig bland annat i skapandet av konsumenten, och organiseringen av konsumentintresset 1963 (Rothstein 1992). Lantbrukarna var producenter och alla som köpte lantbrukets varor, som här kom att inkludera arbetarorganisationer och stora delar av matindustrin, var konsumenter (Micheletti 1990). Konsumenterna kom sedermera från 70-talet att delta i regleringen av lantbruket, prissättandeförhandlingar och policyskapande forum (Rothstein 1992). Legitimeringen av konsumenten kom att

bli en motverkande kraft till jordbrukets tidigare makt (Micheletti 1990). 1980 omprövades jordbrukspolitiken som kom att leda till att beredskapsmålet övergavs och att man omprövade statens roll som styrande av jordbruket (Waldenström 2022).

Förändringen existerar inte i ett vakuum. Den jordbrukspolitiska förändringen sker tillsammans med och samtidigt som i) att fredsövertygelserna blir allt starkare, vilket materialiserades av en nedrustning i säkerhetspolitiken och mer fokus på internationellt samarbete (Utrikesutskottet 1991) och ii) att nyliberalismen växer fram med marknadisering, globalisering och löftet om den fria marknadens möjligheter att förse livsmedel från olika delar av världen, med tillhörande avregleringen av lantbruket (Harvey 2005), och ökad internationell konkurrens till följd av EU-inträdet (Hajdu et al. 2020).

Vi ser således en förändring för lantbruket från en stark position i beredskapspolitiken och med hög statlig närvaro mot en mer utelämnad position gentemot marknadskrafterna. Särskilt kännbart har detta varit för norra Sveriges lantbruk, på grund av vad som benämns som dess lönsamhetsförsvårande omständigheter vilket försökts adresseras med det nationella stödet (Edström et al. 2023).

1.2.2 Norra Sveriges särskildhet

I och med EU-inträdet fastställdes en medgiven rättighet till Sverige att ge ett nationellt stöd till norra Sveriges lantbruk för att säkerställa att det skulle finnas kvar inom en konkurrensutsatt marknad trots sina geografiska lönsamhetsförsvårande omständigheter (Edström et al. 2023).

Det nationella stödet är ett långsiktigt stöd på nationell nivå för jordbruket i norra Sverige och finansieras helt av svenska staten (Edström et al. 2023). Det gäller för kompensationsstödsområde 1-5 och ger olika mängd stöd i de olika områdena med högst i stödområde ett och lägst i stödområde fem. Det gäller på så vis endast norra Sverige och gränsen går genom norra Värmland i väst och sneddar upp genom Dalarna för att nå kusten mellan Gävle och Söderhamn (se figur 1). Gränsdragningen bygger på församlingsgränserna från den 31 december 1999 (Jordbruksverket 2025). Stödet gäller för mjölkproduktion, transport av mjölk, smågris- och slaktsvinsproduktion, och äggproduktion. Samt för potatis-, bär-, och grönsaksodling (ibid.). Stödet är villkorat med att produktionen inte gynnas så till den grad att det överstiger de siffror från det med EU överenskomna referensåret 1993 (Edström et al. 2023).

Men trots det nationella stödet minskar produktionen i norra Sverige. Odlingen i stödområdet av potatis var 2024 en tredjedel av arealen vid EU inträdet, för bär och grönsaker uppgick år 2024 arealen till hälften jämfört med vid EU-inträdet (Johansson 2025). Produktionen av mjölk i norra Sverige motsvarade 2024 ungefär fyra femtedelar av produktionen vid EU-inträdet (ibid.). Sammantaget har mjölkproduktionen i norr minskat med 10 % mer än resten av Sverige sedan 1990 (Edström et al. 2023). Utan det nationella stödet skulle mycket av mjölkproduktionen i norra Sverige uppvisa nollresultat eller lägre (ibid.).

2. TEORI

För att bättre förstå norra Sveriges lantbruk använder jag mig av en teoretisk apparat som bygger på en kombination av att sätta Deborah Brycesons (1996) begrepp de-agrarianization i en svensk kontext med en nyliberalistisk kritik efter David Harvey (2005), och kombinera detta med livsmedelsberedskap. För att sätta livsmedelsberedskapens genomförbarhet i teoretiskt arbete måste vi dock först urskilja en definition av vad det är och särskilja det från vad det inte är i den här uppsatsen.

2.1 Livsmedelsberedskap

Livsmedelsberedskap som begrepp är särskilt, här används det normativt efter definitionen ur den senaste utredningen - Livsmedelsberedskap för en ny tid (2024):

att säkerställa att hela befolkningen över tid har tillgång till nödvändiga livsmedel vid en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i livsmedelsförsörjningen - (SOU 2024:8:13-14).

Beredskap som begrepp hänvisas etymologiskt till tyska *bereitschaft* efter *bereit*. Svenska *beredd* eller *beredo*; som färdig, redo, i ordning. Vilken i sin tur hänvisas till *bereda*: göra färdigt och göra i ordning, som kan jämföras med *förbereda* (SAOB 1903). Detta skiljer sig från begreppet totalförsvar eller försvar som hänvisas till *försvara* och sedermera till *svara*, *besvara*, *bemöta* (SAOB 1927). Det finns således nyansskillnader i begreppen där beredskap föreställs som för och före något, och försvar som ett svar på eller emot något annat. Vinkeln i den här uppsatsen är hur en livsmedelssäkerhet ställs i ordning inför och vilka villkor det skapar för lantbrukarna att arbeta i. Därför används (livsmedels-)beredskap i den här uppsatsen i stället för försvar eller totalförsvar även om de såklart är avhängiga varandra.

En beredskap ska 'ställa i ordning' en säkerhet för att samhället ska kunna hantera olika kriser och säkerställa olika lösningar. Hur en livsmedelsberedskap ställs i ordning inför strukturellt kan tolkas som något av en oxymoron, hur förbereder vi för något när vi inte vet vad det är vi ska förbereda inför? Logiken i beredskap är att ta det säkra före det osäkra (Larsson 2020), men återigen hur vet vi vad det säkra är när vi inte vet om nästa kris är krig-, klimat- eller pandemiorsakad? Marquardt, Eriksson och Kuns (2022) skriver fram ett användbart svar på detta genom att lyfta fram Scoone och Storlings (2020) poäng att ovetskapen bäst hanteras genom att acceptera icke-vetandet som en del av samhället, snarare än att försöka göra det till en kalkylerbar risk. Inom lantbruket menar de att; att anta ett sådant erkännande blir

att acceptera diversifierade lösningar (Marquardt et al. 2022). En materiell lösning kan vara en kombination av produktionssätt och produktionslogiker som kan väga upp för varandras tillkortakommanden (ibid.). Vi behöver således både ekologiskt lantbruk som inte är beroende av insatsmedel i lika hög grad, och stora och små lantbruk som använder olika metoder. Dock är bristen på diversifierade lösningar, det vill säga dagens industriella lantbruk, en historisk produkt av kommersiella intressen som: ekonomisk tillväxt, statlig policy och teknologisk utveckling (Clapp 2022). Detta gör att denna 'säkerhet som diversitet av lösningar' behöver navigera dessa krafter och maktstrukturer på ett sätt som inför en logik av diversitet (ibid.). Livsmedelsberedskap kopplar därav ihop det lokala, regionala och nationella samt det privata och det offentliga (statliga) när vi undersöker lantbrukaren som producenten av livsmedlet i livsmedelsberedskapen.

2.2 De-agrarianisation

De-agrarianisation är ett begrepp för processen som producerar sociala, materiella och biofysiska villkor vilka inte är gynnsamma för en fortsatt sysselsättning inom lantbruk, där följden blir att försörjning på enkom lantbruk blir allt ovanligare (Hebinck 2018). När kapitalismen expanderar på global skala omformas jordbrukets förutsättningar så till den grad att familj jordbruket hotas (ibid.). Begreppet hänvisas till Deborah Bryceson (1996) och karaktäriseras av en över tid lång förändring som ter sig i ett antal steg: (i) lantbrukets omorientering av ekonomisk försörjning, (ii) en sysselsättningsförskjutning bort från lantbruket, (iii) en förändrad identitet och (iv) en spatial förändring av boende bort från agrara mönster. Begreppet kommer användas på engelska på grund av avsaknad av svensk översättning som adekvat fångar dess innebörd.

De-agrarianisation har ett flertal materialiseringar som blir självförstärkande. Bryceson (1996) beskriver att de-agrarianisation syns genom att hushåll på landsbygden i högre grad förlitar sig på multipla inkomstkällor utanför lantbruket. Individer och hushåll rör sig därför mot sysselsättning utanför lantbruket både lokalt och genom förflyttning, vilket gör att lantbruk blir en sekundär snarare än primär sysselsättning. Följden av detta blir en lägre sysselsättningsgrad i den agrara sektorn jämfört de icke-agrara både lokalt och nationellt. I takt med att hushållens inkomster i allt högre grad kommer utifrån så gör det att den rurala ekonomin blir mer komplex och monetär, och mindre knuten till lokala agrikulturella omlopp. Också den sociala identiteten förskjuts, och det skapas en ny landsbygdsidentitet som är självständig från lantbruket. Förflyttningen sker både genom urbanisering och mellan olika landsbygder när människor söker möjligheter utanför lantbruket. Till detta hör att antalet människor samtidigt växer vilket skapar en större konkurrens av mark som i hög grad tillfaller dem som har det bättre ställt, vilket förstärker processen av färre sysselsatta i lantbruket (Bryceson 1996:99).

Konceptet sätts i arbete genom att analysera strukturerna som föregår dessa fenomen. Modellen är utvecklad i Brycesons arbete kring subsahariska Afrika och analyserar bland annat världsbankens strukturanpassningsprogram (SAPs), innehållande nedskärningar i det statliga jordbruksstödet, avreglering och fokus på exportgrödor över självförsörjning (Bryceson 1996). Perspektivet används främst i forskning om globala syd (Bryceson 1996, Rigg & Nattapoolwat 2001, Ellis 2006 mfl.). Dock menar Bryceson (1996) att alla nationer under det senaste århundradet upplevt den här processen i olika stadier. Detta visar också forskning som gjorts i europeisk kontext (Halamska 2011, Bilewicz och Bukraba-Rylska 2021, Delgado-Vinas 2023) och Hebincks (2018) globala perspektiv på.

De-agrarianisation har ett tydligt ursprung men artar sig på ett flertal sätt. Minskningen förstås i relation till den globala expansionen av nyliberalistisk kapitalism (Hebick 2018). Vars påverkan hämmar landsbygdsutvecklingen och på det viset kan leda till ytterligare ekonomisk regression (Delgado-Vinas 2023). Dock kan inte de-agrarianisation, bara för att den orsakas av kapitalismens inträde, förstås som en strukturell linjär process (Shackleton & Hebinck 2018). Det finns betydande olikheter mellan de-agrarianisation mellan regioner och länder och i tid och rum (ibid.). Hastigheten av de-agrarianisation är en sådan skillnad, där det går fortare i områden som redan innan hade få lantbruk (Halamska 2011). Även en re-agrarianisation eller re-activation undersöks på många platser och kan bli användbart även här, som en rörelse i mötande riktning av sysselsättning inom lantbruk (Shackleton & Hebinck 2018). I re-agrarianisation konstateras ofta kapital utifrån som möjliggörare, som från guldvaskning eller migrantarbete, och staten är ofta frånvarande även i den processen (ibid.). Inte heller re-agrarianisation är en linjär process, både de- och re-agrarianisation är fragmentariska och sammanflätande (ibid.).

Med bakgrund av de-agrarianisations koppling till nyliberalism blir det intressant att se om det finns likheter mellan konceptet och vad som sker i Västerbottens län, Sverige. Eftersom nedskärningar i det statliga jordbruksstödet, med avreglering och fokus på exportgrödor över självförsörjning är fenomen vi känner igen i en svensk kontext (Micheletti 1990). Dessa är kännetecknande linjer i en nyliberal politik (Harvey 2005), därför fordras också en inramning av nyliberalism i den här uppsatsen.

2.3 Nyliberalism

Nyliberalismens start tillskrivs av David Harvey (2005) till 1978–1980 och beskrivs som en revolutionerande vändpunkt i den ekonomiska och sociala historien. Den nyliberalistiska logiken föreslår att mänskligt välstånd bäst skapas genom att släppa

lös individuell entreprenöriell frihet, detta genom en stark äganderätt, fri marknad och fri handel. Statens roll är att här att skapa och upprätthålla institutionella ramverk för dessa. Detta görs genom att säkerställa pengars integritet och skapa marknader där det inte redan finns som i skola, sjukvård och välfärd. Detta är det nationella led som möjliggör globalisering och frihandel. Utöver skapandet ska statens inblandning i marknaden hållas till ett minimum med argumentet att staten omöjlig kan inneha tillräcklig information för att gissa priser och dessutom kan påverkas av intressegrupper. Transformationen gentemot nyliberalism i tänkande och praktik har varit världsomspännande, blivit hegemonisk som diskurs och det commonsensuella sättet vi förstår världen på (Harvey 2005).

Nyliberalismen har också omskapat människan som subjekt. Hon har blivit en entreprenör inte bara för sina egenintressen utan också av henne själv, hon förväntas öka i värde (Türken et al. 2015). Med minskande statlig service och välfärd på grund av den minskade staten fordras också mer personligt ansvar och självständigt omhändertagande från det nyliberalistiska subjektet (ibid.).

Nyliberalismen har också påverkat hur beredskapen struktureras. Nyare forskning på beredskap, här i bredare termer än enbart livsmedelsberedskap, inom en nyliberalistisk logik i Sverige beskriver en - individualiserande responsabilization. Detta innebär att ansvaret för beredskap, ur ett samhällsperspektiv, förskjutits från staten till ett nytt nyliberalt beredskaps-subjekt och att denna förskjutning ifrågasätter statens grundläggande demokratiska kontrakt som säkerhetsgarant för nationens medborgare (Ågren 2024, Larsson 2020, Kvarnlöf 2020). Eftersom denna förskjutning, från stat till subjekt, strider mot att säkerheten för medborgarna ska vara ett av statens grundläggande uppdrag (Wilson och Bakker 2016). Men återaktualiseringen av livsmedelsberedskapen går nu fort och sedan denna forskning publicerades har bland annat Livsmedelsstrategin 2.0 (2025) lanserats. Inom vilken det nu uttrycks att:

Regeringen kommer att arbeta för att ge företagen goda förutsättningar att öka livsmedelsproduktionen på ett hållbart sätt som motsvarar konsumenternas förfrågan. (Landsbygds- och infrastrukturdepartementet 2025:13).

Det målet skulle kunna tolkas som att utmana förskjutningen av beredskap, från stat till subjekt, till att bli en statlig inblandning. Det kan här uttolkas motstridiga linjer gällande vad som styr lantbrukets; den ena som marknaden och den andra som politiska begränsningar av marknadsprincipen, i vårt fall det nationella stödet och eventuellt även en kommande beredskapspolitik. Politiska begränsningar och skydd mot den internationella marknaden finns och har alltid funnits men som Micheletti (1990) visar på förändras de, och därmed också vilka effekter de får, över tid. Statens roll i en beredskap inom en nyliberalistisk logik blir därför ett intressant

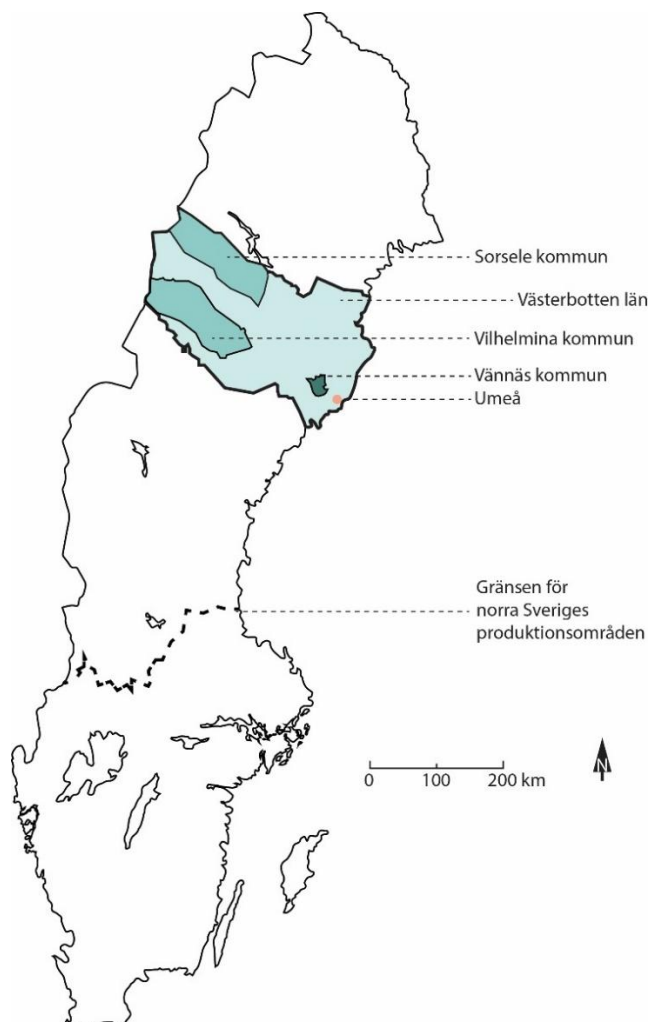
perspektiv att ta med oss när vi ser på hur det påverkar lantbrukares villkor i norra Sverige.

Den teoretiska apparaten för den här studien består således av att applicera den normativa definitionen av livsmedelsberedskap på: hur vi kan förstå en svensk de-agrarianisation inom en kritisk nyliberal kontext genom att se på villkoren hos enskilda lantbrukare i Västerbotten. Den här uppsatsen befinner sig på så vis på en tvärvetenskaplig gren av agrar politisk ekonomi och kan bidra med en förståelse som kan sätta minskningen av lantbruket i norra Sverige i en global kontext och iså fall också bredda begreppet de-agrarianisation.

3. METOD

3.1 Intervjuer och Observationer

För att närma mig villkoren norra Sveriges lantbrukare arbetar inom har jag använt mig av etnografiska intervjuer och observationer. För att genomföra undersökningen av villkoren behöver jag skapa mig en förståelse av lantbrukarens handlingsutrymme. Detta eftersom jag i förlängningen behöver förstå hur de ser på sin roll i Sveriges livsmedelsberedskap. Kvalitativa forskningsmetoder lämpar sig här därför att de ger informanterna utrymme att uttrycka sig friare och använda sina egna ord (Kvale och Brinkmann 2009).

Figur 1. Sverige, med gränsen för det nationella stödet och undersökningsområdet markerat. Av: Jakob Ekelund.

Uppsatsen bygger på materialet från fem intervjuer med lantbrukare i Västerbottens län. Dessa delades upp med först ett fältarbete på plats i Vännäs kommun nära kusten där tre aktiva kustlantbrukare intervjuades varav två med tillhörande observationer på gården. Sedan två intervjuer med inlandslantbrukare, en i Vilhelmina kommun och en i Sorsele kommun för att fånga in de olikheter som finns inom länet. De två senare genomfördes av logistiska skäl digitalt. De totalt fem intervjuerna täcker in en bred variation av ålder, tid i lantbruket och produktionsinriktning. En överblick av dessa presenteras under rubriken material (se tabell 1). Urvalet sett till målpopulationen, som norra Sveriges lantbrukare, kan argumenteras vara litet men relativt representativt: till överhängande del bestående av mjölkproduktion och äldre lantbrukare, flest lantbrukare på kusten och färre i inlandet. Utöver demografiskrepresentation ligger Västerbottens län, med sin mittenplacering i norra Sverige, strategiskt till för att utgöra ett underlag för en diskussion om norra Sveriges lantbruk generellt. Med fjällkommunerna i väst och kustlandskap i öst.

Generaliserbarheten ligger dock inte i urvalets representativitet utan i teorins giltighet och i det teoretiska arbetet (Dannefjord 1999). Teorin och resultatet blir, som ska visas, validerat av andra studier vilket sätter händelseförloppet av norra Sveriges minskande antal lantbruk i en global kontext. Detta gör att liknande resultat skulle kunna förväntas under liknande omständigheter.

Kontakten med informanterna etablerades genom att jag kontaktade det i inledningen nämnda Landsbygdsforum för att få kontaktuppgifter till personen i fråga som frågat – ”vad händer när jag blir den sista lantbrukaren i kommunen?” Detta ledde till ett så kallat snöbollsurval (Hagström & Nylund Skog 2022) där Lars Ericson på Länsstyrelsen Västerbotten och Gustav som han kallas här i uppsatsen, blev nyckelpersoner som hänvisade mig vidare till resterande informanter. En risk med detta är att nyckelpersonerna på så vis satte agendan för vilka röster som blev hörda (ibid.) och det finns säkerligen de som inte känner igen sig i berättelserna.

Intervjuerna tog mellan 45 minuter till 2,5 timmar. Intervjuerna kategoriseras som semistrukturerade då respondentens resonemang var styrande, även om jag utgick från ett tematiskt frågebatteri för att se till att fånga in: i) hur det är att verka som lantbrukare på platsen, ii) genom vilka villkor de verkar på platsen, iii) vad som krävs för att de ska kunna fortsätta verka på platsen och iv) hur de ser på sin egen position inom en beredskap. Om mina teman inte berördes under respondentens flytande resonemang plockade jag upp dessa som enstaka frågor, därav kan min metod, bestående av breda öppna frågor, hänvisas till Barbro Kleins definition som en gemensam kommunikativ handling (Klein 1990:40, se: Hagström & Nylund Skog 2022).

Eftersom fältarbete är högst personligt (England 1994) skapade min position som utanför, mitt forskningsfält som lantbruk och den geografiska kontexten i Västerbottens län, möjligheten att fråga grundläggande och ibland också basala frågor. Detta underlättade i att kartlägga lantbrukarnas livsvärldar (Kvale & Brinkman 2009) utan samma förgivettagna föreställningar jag hade haft om det var en plats jag bott på och redan kände. Detta kan upplevas ha gjort det lättare att fokusera på lantbrukarnas perspektiv i det emiska och teorins i det etiska (Madden 2017). Det emiska perspektivet innebär att spegla lantbrukarnas egen verklighet och det etiska perspektivet är det jag skriver fram relaterat teorin, det är en svår balansgång (ibid.) och även om utanförskapet gör att jag kan fråga basala frågor och se på fenomen med nya ögon kan det också göra att jag missar djupare kunskap jag på ett djupare plan av innanförskap hade uppfattat. Jag ser generellt på kunskap feministiskt i linje med Haraways framskrivning av begreppet situerad kunskap; att kunskap är skapad av någon och att där finns en relation mellan fält och forskare (Haraway 1988, se: Tidlund och von Unge 2022). Jag och respondenten konstruerar här socialt kunskapen genom samtalen (Kvale & Brinkman 2009), därav ligger den här undersökningens styrka i dess explorativa egenskap (Harboe 2013).

Intervjuerna spelades alla in för att transkriberas, kodalas och tematiseras. Tematisk kodning kan kategorisera, bryta ner beskrivningar, jämföra dem och begreppsliggöra fenomen (Kvale & Brinkman 2009). Kodningen bestod av genomläsning av utskrivna transkriberingar där jag först noterade vad texten handlade om. Fenomen jag fann i berättelserna så som till exempel staten, avstånd, nedläggningar, lönsamhet noterades i marginalen för att sedan sammanställas på transkriptets baksida. Dessa sammanställdes i ett excelark för att visa frekvensnivåerna över de olika intervjuerna och dess fenomen. Med livsmedelsberedskapen och statistiken om norra Sveriges lantbruk i bakhuvudet målades en berättelse upp om villkoren för lantbrukare i norra Sverige. Dessa kunde sedan med hjälp av utdrag ur transkripten tematiseras på whiteboardtavla utifrån de mest avgörande villkoren. Detta går att se i empirins strukturella utformning.

Observationerna skedde primärt genom de ovan nämna rundvisningarna och genom att jag rörde mig runt i Vännäs kommun och Västerbottens län, för att kontextualisera resonemangen i platsen, vädret och avståndet norra Sverige ofta innebär. Observationerna var värdefulla eftersom platsen och den fysiska miljön spelar in i empirin (Dankić & Lundquist 2022). En sådan sak som att gå över en gårdsplan i snöstorm den 10 april gav mig en kroppslighet till informanternas berättelser om norra Sveriges särskildhet för sent vårbruk och kort växtsäsong. Observationerna antecknades för hand i så nära anslutning till intervjuernas avslut som möjligt och blev tillsammans med tagna bilder en del av kartläggningen av lantbrukarnas livsvärldar (ibid.).

Informanternas integritet är alltid överordnade resultatet, därför har namnen i undersökningen fingerats. Trots övervägandet att för anonymiseringen hantera alla respondenter i klump, det vill säga inte särskilja dem från varandra, har gårdarnas produktionsinriktningar och de olika stadier lantbrukarna har i sina yrkesliv ändå behållits. Dels för att det visar på en spridning av produktionsinriktningar som delar samma bild och att detta blir en till dimension till resultatets mättnad (Cresswell & Cresswell 2018). Men också för att det ger ett djup för respektive produktionsgren och dess roll i Sveriges nationella livsmedelsberedskap. Av den anledningen kan anonymiseringen här kritiseras eftersom dessa omständigheter är avslöjande när antalet lantbrukare i kommunerna totalt är lågt. Detta har också diskuterats med respondenterna och gemensamt accepterats som faktum.

3.2 Material

För att urskilja vilka villkor för lantbrukare som finns i lantbrukares erfarenheter har jag vänt mig till just lantbrukare. Den överskådliga tabellen listar de informanter som utgör underlaget för empirin i nästa avsnitt.

Lantbrukare	Tid i lantbruket	Produktion	Brukad areal
Gustav	Genomförde generationsskifte för fem år sedan	Dikor - i år 37 kalvande	150 ha + 150 ha i ett naturbetessamarbete
Karl	Driver gården som fjärde generation	Utsädespotatis	15 ha i samarbete för att få till växtföljd
Harry	Börjar planera för generationsskifte till dottern	Mjölk – ca 120 mjölkande	250 ha
Johanna	Köpte gården för fem år sedan	Mjölk & Mejeri 55 mjölkande	120 ha
Bertil	Kommer snart lägga ut gården till försäljning för att gå i pension	Mjölk - 85 mjölkande	170 ha

Tabell 1. Respondenterna med kustlantbrukarna i blått och inlandslantbrukarna i ljusblått.

4. EMPIRI - Norra Sveriges Lantbrukares Villkor

Här följer en presentation av studiens empiri där villkoren som återfunnits från lantbrukarnas erfarenheter och villkorens sårbarhet skrivs fram. Detta för att senare analyseras och diskuteras teoretiskt under nästa rubrik.

4.1 Lönsamheten

Minskningen av antal lantbruk syns och känns i Västerbottens län. Karl beskriver hur jordbrukslandskapet förändrats. Han återger hur det, när han gick i lantbruksskolan, var familj jordbruket som var ansett som den mest robusta livsmedelsförsörjningen och hur dessa stöttades av staten.

Då [när han gick lantbruksskolan] fanns det jättemånga sådana med en 35 kor och extremt trygg försörjning men så släppte man [staten] det där. Och sen var det många som, tror jag, i alla fall hade kvar det, så gick lönsamheten ner ner ner, så var det ingen som ville ta över, sen körde man tills det inte gick längre, sen las den gården ned. (Karl, kustlantbrukare)

Där fanns såklart några gårdar som hade satsat, konstaterar han sedan, som hade ungdomar som ville bygga och att det är de som på olika sätt finns kvar idag.

Konkurrensutsattheten kräver konstant tillväxt och effektivisering vilket blir påtagligt kännbart för lantbrukarna. Bertil beskriver tillväxtens villkor som att de för att klara av att försörja en familj alltid måste öka produktionen.

[..] för att en familj ska lite granna livnära sig på jordbruk så är det hela tiden att man måste öka produktion. Ja men vi börja [19-]89 med 28 [kor], 41, 70, 85 ja men då är vi nu lite för liten om man ska bulkproducera. (Bertil, inlandslantbrukare)

Han beskriver det som ett länge uppskalande villkor: att hela tiden vara jagad av sin egen lönsamhet.

Det nationella stödet spelar in i driften. Han konstaterar vidare i relation till sin försäljning av gården, att det är för dålig lönsamhet för att någon ska tänka tanken på att börja med lantbruk i norra Sveriges inland, men att här "sitter staten på nyckeln" för att öka lönsamheten. Han förklarar stödområdenas sneda gränsdragning med att om hans ladugård låg 5 km längre bort skulle han ingå i stödområde 1 i stället för 2, vilket skulle innebära 400 000 till på sista raden i bokföringen. Gustavs perspektiv för vad uppskalningen gör i förlängningen är att:

[...] de små försvinner och de stora växer. Problemet blir speciellt nu i Västerbottens inland, när det finns till och med få stora så finns det ingen möjlighet för de små. Det finns inte ens någon som kan, om man vill komma igång då måste man leja någon för vissa tjänster men det finns inte ett vettigt ekipage att hyra inom en femmilsradie och då är vi illa ute. (Gustav, kustlantbrukare)

Att inte kunna leja in ett ekipage det vill säga traktor och maskin, betyder att du måste äga ett eget. Vilket utgör en ekonomisk tröskel för den som vill fortsätta produktionen, ta över den eller starta upp. Johanna lyfter fram "mjölken som motorn" i den ekvationen, att mjölgårdarna behövs framför allt för skörden. Det krävs otroligt kapitalkrävande maskiner bara för att sköta en vall och har du ingen mjölkbonde i närheten som har de maskinerna kan du inte heller starta upp en liten produktion på lite kött eller några tackor. Detta visar på beroendet företagen har av varandra. Tillväxtens storleksrationalisering skapar utlösningseffekter för de mindre lantbruken eller nya lantbrukare som vill börja.

Även marknaden storleksrationaliserar vilket påverkar de mindre negativt. Karl beskriver storlekens betydelse för att nå marknaden, hur han inte kan få sålt till stormarknader om han inte kan leverera till 10 butiker och hur regionen har ramavtal vilket låser ute mindre producenter. Han påpekar att om han inte kan nå marknaden och få sålt i fredstid, går det inte att finnas kvar till kristid. Resultatet, poängterar han skulle inte bara bli en färre potatisodlare i Vännäs kommun, utan ännu mindre odling av frisk svensk utsädespotatis.

Det nationella stödet blir internaliserad i den egna lönsamheten. Harry konstaterar lönsamhetens villkor genom just mjölkpriset "om allt bara blir dyrare och dyrare och jag inte kan få tillräckligt bra betalt för min mjölk så går det ju inte". Karl relaterar det nationella stödet till sig själv, livsmedelsberedskap och staten.

Men jag tycker att det skulle finnas all möjlighet, det känns som att det finns ett fönster här nu om man tittar på Norrland. Det behövs mer pengar [från staten] om man [staten] nu menar allvar med att öka produktionen och kunna producera det här och äta det. Då måste man kunna vara konkurrenskraftig och det måste finnas framtidsstro och ja men det ska vara lönsamma lantbruk, kanske inte till varje pris som i Norge men man [staten] kan ju i alla fall ha någon ambition om strukturer runt omkring kunna göra lite investeringar. Titta vidare, för som det har varit hittills [i nationella stödet] så har ju mjölkproduktionen klarat sig hyfsat men som potatis och spannmål har ju inte varit alls bra. Så det finns ju, jag tycker att man skulle kunna kräva att det här nationella stödet skulle kunna öka. (Karl, kustlantbrukare)

Han beskriver det som en statens roll, att lantbruksföretagen i norr ska kunna vara konkurrenskraftiga och lönsamma. Vidare beskriver han det nationella stödet som ett inkomststöd, men sedan vänder han på det: "eller en subvention av matpriset om man vill se det från det hållet". Vilket synliggör det ömsesidiga beroendet mellan

producent och konsument och producentens roll i en livsmedelsberedskap. Det nationella stödet är här en grundförutsättning för verksamheter.

4.2 Nedläggningarna

Samtliga lantbrukare uttrycker en oro för vilka som ska finnas kvar. Gustav beskriver hur man förr brukade prata om den sista bonden i byn, men hur vi nu i norra Sverige har kommuner helt utan mjölkbönder. Bertil listar kommunerna:

I alla fall så är det en gård i Malå, en i Storuman och ingen i Arvidsjaur och ingen i Arjeplog i grannkommunerna i norr. Ingen i Lycksele, två i Vilhelmina, ingen i Storsjö, ingen i Dorotea och ingen i Åsele. På en sjundedel av Sveriges yta finns det fem mjölkbönder. [...] Hur sårbart är inte det? Här behövs ju kanske ett av startskotten att vi lägger ned och då ser man att ja nu tappar dom där tron. Då får nästa Malå-bonden, ligger ju i samma ålder som vi avslutat, sen plötsligt kan det vara 2-3 stycken kvar. Då ser jag det som att det är försent för det är ingen som kan starta upp. (Bertil, inlandslantbrukare)

Harry räknar efter och kommer fram till att mjölkbönderna i kustkommunen minskat från ungefär 20 till 7-8 stycken på en 10 årsperiod och konsekvenserna det får.

Befarar nästan, det är ju köttbrist idag redan, och befarar att det kommer bli brist på mejerivaror så småningom också. Det är en snabb process utför när folk börjar på att sluta, att få upp produktionen igen tar mycket längre tid än man tror. (Harry, kustlantbrukare)

Johanna beskriver oron över att de två andra mjölkgårdarna i kommunen inte ska tas över, inte bara för de samarbeten som finns utan också för att Norrmejerier då skulle behöva åka 20 mil bara för att hämta mjölk hos henne, "man förstår ju att det finns ju en gräns för när det slutar vara lönsamt" konstaterar hon. Nedläggning blir ibland det enda alternativet. Bertil som står inför att sälja sin gård uttrycker den ekonomiska osäkerheten kring möjligheten att sälja en gård i norra Sveriges inland över huvud taget. På grund av det låga fastighets- och markvärdet på det som inte är skog finns stora svårigheter för köpare att få lån för inlandet.

Vi är nog först [med att försöka sälja], alla läggs ju ned. Alla gårdar som har varit här [Sorsele] tidigare har ju lagts ned. Som är fördelen med oss är ju att vi har modern produktion, det är bara att hoppa in och stoppa in korna och börja. (Bertil, inlandslantbrukare)

Moderniteten blir ett sätt att hantera oron och ansvaret för fortsatt produktion. Det krävs alltså inga större investeringar för att komma i gång på en modern gård i motsatts till om man tar över en gård som är mindre modern, vilket gör den här gården mer attraktiv. Därför säljer de till ett väldigt förmånligt pris för att trots den dåliga lönsamheten som Bertil lyft fram tidigare, möjliggöra för någon att komma

in och köpa gården så att produktionen kan fortsätta i Sorsele. Det finns här en ansvarskänsla för en fortsatt produktion i Sorsele kommun, för att stå utan lantbruk vore förödande för kommunen.

Den fortsatta produktionen har fått hitta alternativa lösningar. Gustavs strategi för att göra det ekonomiskt görbart att ta över en mindre modern mjölkproduktion var att göra om till dikoproduktion. Att modernisera till en mjölkproduktion som skulle vara varaktig över tid hade, precis som tidigare konstaterats, krävt för stora investeringar. Att bygga om ladugården till dikoproduktionen blev en strategi för att kunna fortsätta verka på platsen. Harry konstaterar att det även är svårt att sälja på kusten och berättar sedan om hur majoriteten av de gårdar som sålts senaste tiden köpts av holländare. De har sålt eller lagt ner sitt lantbruk i Holland och köper och skalar upp i norra Sverige. Han gissar att det nu är ett 10-tal lantbrukare inom Norrmejerier som kommer från Holland och reflekterar över att de har ju framtidstro. Han ifrågasätter sedan om det är beredskap att en framtida mjölkproduktion i norra Sverige ska vara beroende av holländsk kapitalinsats.

4.3 Avstånden i tid och rum

I takt med att nedläggningarna ökar, gör också avståndet mellan gårdarna det, och underlaget för andra tjänster minskar. För inlandslantbrukarna är avstånden mest kännbara. Johanna beskriver att på den tiden då det fanns 10 mjölkbönder i Vilhelmina då fanns det en veterinär stationerad där och då fanns det en jour. Sedan berättar hon om hur det är nu, när hon som har ko-kompetensen i familjen var i väg på ett möte,

[...] och då var det naturligtvis en ko som skulle kalva och det syntes ju som att det var något tokigt och han [maken] filmade ju henne och skickade till mig, och jag sa att det där måste ni kolla upp så han ringde till, ja det finns en privat veterinär och hon var i Storuman så hon kunde inte komma, och så ringde han distriktet och dom svarade inte ens för dom har ingen jour längre. Men då fick han tag på den här gubben som bodde här innan så han kommer och hjälper till och satte kedjor och fick ut kalven och både kon och kalven klarade sig. (Johanna, inlandslantbrukare)

Bertils fru har gått kurs för att själv kunna handha och dokumentera läkemedel då veterinären är 16 mil bort för dem. Han uttrycker att projektet är bra och att de räddar många kor på det viset.

Harry beskriver avståndets påverkan på underlaget för mjölkrobotarnas jour,

När vi har akutläge och roboten inte mjölkar, [...] juren är ju ett stort område, juren kan ju vara uppe i Boden om jag har otur. Det kan lika gärna vara Övik eller Sundsvall så det är ju ett jävligt stort område [...] det är nog Västerbotten, Norrbotten och norra Västernorrland [...] ja är han i Övertärneå då får man, då tar det några timmar innan han är här [Vännäs] så är det bara. (Harry, kustlantbrukare)

Även avståndet till handel är en faktor. Johanna kör idag själv djuren till slakteriet 17 mil enkel väg i hästsläp, för att hämta två veckor senare.

Nedläggningarnas avståndskapande drabbar också kunskapen. Johanna adresserar avståndet som blir i tid,

[...] det blir väldigt väldigt sårbart på sådana här orter som Åsele och Dorotea där det inte har funnits någon mjölkbonde nu på 5 år och jag menar, snart är det 10 år och sedan är det 15 och till sist finns det ingen kvar att fråga. (Johanna, inlandslantbrukare)

Vilket hon också relaterar till sin egen gård, där kunskapen om att odla korn på den lokala platsen är utdöd. Efter två år av svaga skördar har de tillfälligt gett upp sina försök. De vet varken vilka sorter eller längder som funkar. Johanna beskriver också omöjligheten i avstånden, för om de i stället odlade vete skulle det köras 23 mil enkel väg för att torkas i Umeå.

Nedläggningarna påverkar också landsbygden utanför lantbruket. Respondenterna tillskriver alla mjölken som motorn i landsbygds- och lantbrukslandskapet. Att ha en mjölkproducent i området är att ha någon som håller hjulen rullande i skörden men också för en levande landsbygd. Bertil beskriver hur han sysselsätter snickare, rörmokare och elektriker. Gustav poängterar också hur en lantbrukare formar landskapet,

[...] Och det kan generera stopp på för en genomresande som väljer att stanna just där och i förlängningen också inflyttning till kommuner som har en attraktiv landsbygd. Man väljer som familj eller som för att man känner ändå att ah men fasen vad fint det är här och kolla ute här i byarna här lever det verkligen, istället för lite sly som sticker upp och det finns inte ett djur. Den bilden är depressiv. (Gustav, kustlantbrukare)

Han poängterar att inflyttningen som sker till de mindre kommunerna sällan är in till tätorterna, utan det är till landsbygden där det finns lantbrukare. Den landsbygd som människor längtar ut till och flyttar ut till är ett öppet landskap. Som förvaltas och hävdas av att djuren och odlingen håller skogen tillbaka.

4.4 Möjliga och omöjliga samarbeten

Kustlantbrukarna beskriver samarbetet som en nödvändighet, om vilken de värnar. Samarbetet blir en ekonomisk strategi med adderade värden i form av social trygghet. Karl odlar i växelbruk med grannar för att få till den sexåriga växtföljden för utsädespotatis. Harry har ett samarbete han beskriver som ett partnerskap sedan 20 år tillbaka. De delar numera maskinkedja för att slå och har slutat fakturera varandra. De har löst det så att när de slår hos Harry kör de på hans diesel och när de slår hos partnern slår de med hans diesel.

Det [att fakturera] tog för mycket tid för dom här små tusenlapparna som i det stora hela inte.., annars ska jag ha maskinkedja, alltså jag ska ha en traktor till, jag ska ha en slåttermaskin till, jag ska ha en förare till. Nej, det är bara att inse att det kommer aldrig att bli billigare än det vi håller på med. Vi hjälps åt, punkt. (Harry, kustlantbrukare)

Samarbetet här är avgörande lönsamheten. Harry berättar hur han använder samma strategi gentemot andra, "jag säger att jag inte behöver skicka någon faktura utan att han kan hjälpa mig med något annat, då vinner jag där istället". Det blir en "vinst" att ha en inestående tjänst.

Gustav i sin tur uttrycker att han lejer in för ungefär lika mycket som han kör in, men att han då slipper äga en press för 1,5 miljon. Han beskriver hur hans far inte är av samma mening, utan tycker att man ska klara sig själv och kunna vara säker på att man får slaget i rätt tid, men hur den ekonomiska kalkylen inte går ihop sig idag, att det är för dyra grejer. Samarbeten på kusten är av empirin att tolka en stor del av den ekonomiska lönsamheten.

Samarbete som ekonomiska strategin är beroende av spatial närhet, men också storleksordning. Här skiljer sig möjligheterna stort åt för kust- och inlandslantbrukarna i Västerbotten. Johanna har en granne hon slår tillsammans med men han gör korvar av sin vall medan hon gör rundbalar vilket försvårar en eventuell maskin-delning. Bertil som ensam lantbrukare i Sorsele kommun har helt enkelt för långa avstånd för att det ska vara görbart att samarbeta med någon annan.

Samarbeten är ett socialt villkor för att vara hållbar och varaktig över tid men som blir lidande av antal och avstånd, även på kusten. Gustav berättar om hur den ekonomiska föreningen "Bond-Jour" som startades för att avbyttjänsten lagts ner, också den lades ner för 7 år sedan. I bondjouren hade där funnits två anställda avbytare som de mindre gårdarna hade delat på. Men att i takt med att gårdarna blivit större och färre har underlaget för det försvunnit vilket gjort det svårare och mer ensamt för Gustav. Han beskriver att han hamnar lite i ett vakuum i den storleken han har och om de varit fler kanske de kunnat dela på en anställd, men att det inte går nu. Detta menar han också påverkar att någon ska börja småskaligt inom lantbruket.

4.5 Sårbarheter

Sårbarheten är närvarande genom hela empirin av villkor. Gustav konstaterar det här övergripande om förändringen i den nedåtgående spiralen av villkor:

För det är ju liksom en ödesfråga för framtiden för vi måste ju liksom ha, få in nytt folk som för hela, allting förändras. Det blir större gårdar och det är både bra och dåligt för att dom här, ur ett beredskapsperspektiv så vill vi ju ha spritt i landet lantbruk men det är inte den trenden vi har haft under många år utan de små försvinner och de stora växer. (Gustav, kustlantbrukare)

Han adresserar den senaste förändringen över tid som försvinnandet och storleksrationaliseringen av lantbruk. Han uttrycker att det som sker är motsatsen till en beredskap av lantbruk i hela landet. Johanna adresserar också utlösningseffekterna av storleksrationalisering från handelns sida av när hon hade får,

[det fanns ett] litet motstånd så fort man skulle ringa slakteri och försöka få iväg dom [fåren] på slakteribilen för dom ville inte hämta bara 8-10 lamm utan då vill dom helst ha 20-30, helst ännu fler och det är ju svårt när man inte är stor att få dom här slaktmogna lammen så många samtidigt. Så ja, det är en fara för vår beredskap att allt blir så storskaligt. (Johanna, inlandslantbrukare)

Att slakteriet inte vill ta emot eller hämta ett mindre antal får blir en utlösningseffekt som gör att du behöver kunna köra dem själv till någon som tar emot, vilket här kan antas innebära längre avstånd vilket blir en ekonomisk tröskel.

Sårbarheten ligger i att det inte finns diversitet av gårdar men att det här omöjliggörs av omkringliggande strukturer. Bertil konstaterar effektiviseringens ständigt förflyttande gräns och sårbarheten i det.

Jo om man tänker ifrån kärnan så är det ju vi [längst bort - i inlandet] som ryker först [...] tänk om det kunde vända om staten tog sitt ansvar och tryckt på mer pengar till inlandsjordbruket så skulle det lös många problem [beredskap] för en billig penning. (Bertil, inlandslantbrukare)

I relation till beredskapen sätter han det försvinnande lantbruket och efterfrågar statens ansvar, han konstaterar det som en billig lösning för beredskapen att säkra lantbruket genom ekonomiska medel.

Det blir sårbart när ansvaret hänger i luften. Harry reflekterar över sin egen roll som producent av livsmedel,

Ja så att i slutändan ska ju alla vara mätta, är väl grundtanken. Så här att "det är väl bara att gå på affärn", nej det är inte bara att gå på affärn när allting börjar på att nypa åt. Och ja, börjar det bli allvar med krigsherrar i öst ja men då är det, varför ska dom skicka mat från Italien när den behövs där? Och då sitter vi ju här [utan] [...] Ja, det är också ett samhällsansvar [livsmedelsproduktion], eller vad ska jag säga, jag har väl aldrig skrivit på att jag har ett samhällsansvar på något sätt. Men det är ju från regeringshåll samhället, det är ju först vi kom med i NATO som det var någon som började sätta pekfingret i ögat och fråga - vad ska ni äta då? Så där händer ju förändring, så vi måste börja på att få en självförsörjningsgrad som är hållbar". (Harry, kustlantbrukare)

Harry poängterar den gemene förgivettagna matförsörjningen i butikerna men ifrågasätter sedan frihandelsavtalet som livsmedelsberedskap om maten behövs där den producerats. Han efterfrågar statlig närvaro i ansvaret, samtidigt som han ser

sig själv som en del av den. Även här syns perspektivet av ett gemensamt projekt med staten för att kunna producera livsmedel lokalt, regionalt och nationellt.

5. ANALYS och DISKUSSION

Här analyseras det empiriska underlaget utifrån teorin för att se hur vi kan förstå villkoren i lantbrukares erfarenheter som lantbrukare och vad det kan betyda för livsmedelberedskapen.

Det blir hjälpsamt att analysera förändringen i norra Sverige genom en de-agrarianisation, då det synliggör avhängigheten som fenomen i empirin har med varandra samt vad som lett till detta. Processen av minskat lantbruk som jag finner i resultatet tangerar på flera håll en sådan de-agrarianisation som Bryceson (1996) listar. Först i startpunkten i den nyliberalistiska politiska förändringen (Harvey 2005) av minskat statligt jordbruksstöd, avreglering och marknadisering (Micheletti 1990) vilket hänger samman med att 35-koslantbruken försvann och konkurrensen hårdnade. Sedan också i de efter varandra följande stegen: (i) en omorientering av ekonomisk försörjning eftersom de som slutar eller inte genomgår generationsskifte och därmed försörjer sig på annat sätt, (ii) att det naturligt leder till en sysselsättningsförskjutning bort från lantbruket, vilket (iii) leder till en identitetsförändring och (iv) att det i sig blir en spatial förändring bort från agrara mönster (Bryceson 1996). Dock visar detta sig i vår kontext i andra nyanser av: lönsamhet, nedläggningar, avstånd och samarbete.

5.1 De-agrarianisation i norra Sverige

I empirin ser vi en process av en för antalet lantbrukare nedåtgående spiral som består av:

i) lönsamhet som går ner; sedan marknadiseringen av lantbruket är villkoret för lönsamhet att konstant skala upp produktionen. Detta gör att de stora gårdarna blir större och att de som av olika anledningar inte kan expandera läggs ned. Att ha mjölkgårdar och även gårdar i mellanstorlek är avgörande för mindre- och hobbylantbrukare för att kunna leja in en viss körning eftersom skötseln av en vall fordrar kapitalkrävande maskiner. Att inte ha några närliggande gårdar eller gårdar med för stora ekipage omöjliggör driften av mindre lantbruk på grund av omkostnaderna. Storleksrationaliseringen sker också från handeln i minimigränser för upphandling och ramavtal som av effektivitet endast köper av de stora upphandlarna. Detta skapar ytterligare utlösningseffekter för mindre gårdar när de inte får sina gårdar sålda. Båda dessa lönsamhetsvillkor tvingar då gårdarna så småningom till -

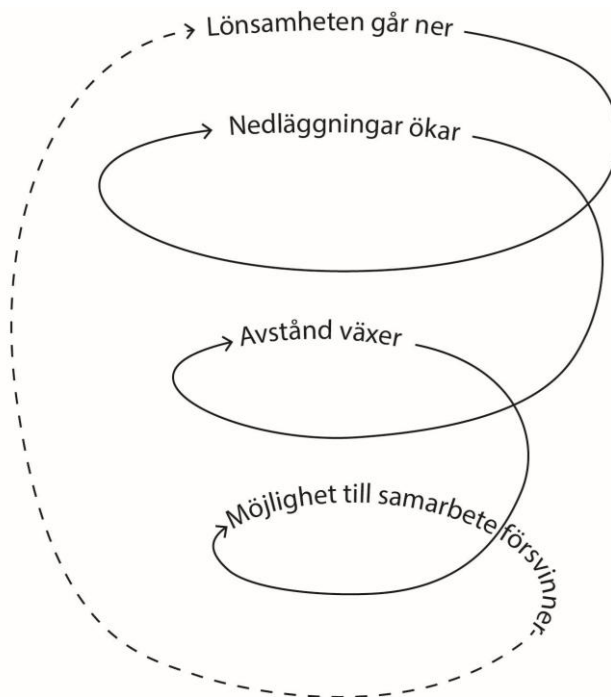
ii) nedläggning; om gården inte skalat upp och moderniserats står ett generationsskifte ofta inför omöjliga investeringar, men även om gården är modern finns i utebliven generationsskiftning en osannolikhet att få gården såld. Detta på

grund av svårigheten att få lån i inlandet på grund av det låga mark- och fastighetsvärdet i norra Sverige. De gårdar som faktiskt säljs beskrivs vara de på kusten, där den senaste trenden är att det är holländare som köper gårdarna och skalar upp. Nedläggningarna innebär att markerna i inlandet i hög grad växer igen och att-

iii) avståndet växer; dels mellan gårdarna men också till reparation, veterinär och slakteri när underlaget för dessa blir allt lägre. Avståndet påverkar omgivningen när "motorn" försvinner, det blir generellt mindre sysselsättning på den lokala platsen. Men den lokala platsen kan också förändras i landskapet när det inte betas eller slås vilket kan få följder för turismen och i förlängningen demografin. Förutom det spatiala avståndet blir det också ett temporalt avstånd till lokal kunskap där vägen tillbaka är lång. Avståndet till grannar och kompetens gör i sin tur att -

iv) möjligheten till samarbete minskar eller försvinner; vilket i sin tur sätter ytterligare ekonomisk press på lönsamheten hos dem som blir kvar, när det inte går att dela maskinkedja, att dela växelbruk, dela på en anställd eller på annat sätt ta hjälp av varandra inom gemenskapen. Vilket startar om processen.

Det här är således en process av sociala, materiella och biofysiska villkor som inte är gynnsamma för fortsatt sysselsättning inom lantbruk (Hebinck 2018).

*Figur 2. Illustration av den nedåtgående spiralen av de-agrarianisation i norra Sverige.
Av: Kajsa Skinnars*

Processen kan variera i hastighet med en stundtals lägre och stundtals högre hastighet och påverkas av fler faktorer och på olika sätt i olika steg. Som den stundande tröskeln av generationsskiftet vi står inför, med majoriteten av lantbrukarna i Västerbottens län är nära eller har uppnått pensionsålder (Jordbruksverket 2024), kan poneras bli en påskyndning. Hastigheten kan också skilja sig mellan olika områden, med en snabbare de-agrarianisation där det redan fanns färre lantbruk till att börja med (Halamska 2011). Västerbotten utgör ett sådant område nationellt och inlandskommunerna regionalt.

De-agrarianisation i den nedåtgående spiralen sker i Sverige trots det nationella stödet, vars specifika mål är att säkerställa en fortsatt produktion i norra Sverige. I empirin visar det sig att det nationella stödet ses som en integrerad del i lantbrukets egna lönsamhet. Lönsamheten i norra Sverige beskrivs som ett gemensamt projekt med den svenska staten. Ett projekt där staten anses sitta på nyckeln, om man menar allvar med att norra Sverige ska producera mer och vara konkurrenskraftigt. Men där det i de fall man inte kan få tillräckligt för sin mjölk, inte går att finnas kvar. Det är en slags självklar statlig närvaro som vi kommer få anledning att återkomma till.

Den svenska kontexten skiljer sig från globala syd. Till skillnad från Bryceson (1996) är det inte en konkurrens om mark som driver nedläggningen i de-agrarianisation i norra Sverige utan avstannandet av avgörande uppskalning och modernisering. Övergiven mark som växer igen blir i den nyliberalistiska logiken commonsensuellt gångbart när den inte längre kan leva upp till effektiviteten (Harvey 2005). Många av de-agrarianisationen materialiseringar som listas: lantbrukshushåll diversifierar sin inkomst, den rurala ekonomin blivit mer komplex och monetär, en ny landsbygdsidentitet frikopplad lantbruk och urbanisering (ibid.), är i svensk kontext fenomen som har föregått nyliberalismens avreglering och marknadsivering, men som fortsätter att påverka om än i andra skepnader.

De-agrarianisationen existerar inte i ett vakuum och fler rörelser i motgående riktning återfinns också. De-agrarianisation kan inte förstås som enkom linjär (Shackleton & Hebinck 2018). Vi ser snarare en av de-agrarianisation skapade motgående uttryck där lantbrukare återgår till en slags dold ekonomi när de slutar skicka fakturor och går (tillbaka) till att dela och byta tjänster. Vi ser också, i motsats till urbanisering, ett intresse av att flytta ut på landsbygden. Dock främst till platser där lantbrukare finns kvar då dessa platser anses särskilt vackra på grund av det öppna landskapet. Vilket kan orsaka de-agrarianisations djupgående transformation att utgöra en stor risk för resterande landsbygdens sociala liv (Bilewicz & Bukraba-Rylska 2021), när dessa områden med lantbrukare blir alltmer ovanliga. Här finns också fler rörelser. Vi kan utvärdera ett slags motstånd mot de-agrarianisation i informanternas handlingar av att dela maskinkedja, bygga om

uppbundet till dikoproduktion, bli sin egen veterinär och sälja till ett förmånligt pris, är alla strategier för att försöka försäkra fortsatt lantbruk på platsen (Shackleton & Hebinck 2018). Det finns också ett nytt köparunderlag av optimistiska holländare med framtidstro för de gårdar som säljs (Holmgren 2023). Om detta kommer fylla ett behov, tackla tröskeln av generationsskiftet och eller om det kan förstås som en re-activation eller en slags re-agrarianisation (Bilewicz & Bukraba-Rylska 2021, Hebinck 2018) är en fråga som fordrar vidare undersökning.

5.2 Livsmedelsberedskap

När målet om livsmedelsberedskap plockas isär synliggörs sårbarheter i vår nuvarande struktur. Livsmedelsberedskap definieras som följande mål:

att säkerställa att hela befolkningen över tid har tillgång till nödvändiga livsmedel vid en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i livsmedelsförsörjningen. (SOU 2024:8:13-14)

Genom att plocka isär målet kan vi utläsa 'säkerställa' som själva uppgiften: *att göra* livsmedelsberedskap. Med andra ord, att bereda, ställa i ordning för att klara av någon typ av livsmedelskris. Målgruppen för säkerställandet är hela befolkningen, vilket tolkas som att inkludera även norra Sverige. Angivelsen 'över tid' blir här den springande punkten eftersom det innebär en långsiktig varaktighet i det säkerställandet. När vi ser på de-agrarianisation i norra Sverige genom detta perspektiv belyses dess sårbarhet.

Den nedåtgående spiralen får här också sociala, materialistiska och biofysiska konsekvenser för matsäkerheten. Det är inte bara för att det är färre sysselsatta i lantbruket och att det växer fram en landsbygdsbefolkning helt utan koppling till lantbruk (Bryceson 1996). Utan också för att det koncentrerar jordbrukslandskapen när de stora växer och de mindre försvinner (Clapp 2022) och dessutom lämnar hela kommuner utan lantbruk. Takten och skalan av de-agrarianisation kan på så sätt leda till låg och i vissa fall ännu lägre matsäkerhet (Bilewicz och Bukraba-Rylska 2021).

Deagrarianisationen ser på det viset ut att vara motsatsen till livsmedelsberedskap. Det mindre diversifierade och minskande antalet lantbruket i norra Sverige står således i motsats till den diversitet av produktionssätt och lantbrukslogiker (Marquardt et al. 2022) genom vilka vi tar det säkra före det osäkra (Larsson 2020) och hanterar icke-vetandet i framtidens kriser (Scoone & Storlings 2020). Vilket också adresseras i empirin där förändringen som skett i minskningen uttrycks vara det motsatta till att ha lantbruk spritt i landet och att det nu blivit en ödesfråga för lantbruket och beredskapen att få in fler och nya människor i lantbruket.

Sårbarheter i strukturen väcker frågan om vart ansvaret för beredskap ska ligga. Eftersom säkerhet för medborgarna är statens grundläggande uppdrag (Wilson och Bakker 2016) bjuder den här läsningen av livsmedelsberedskap med den jordbrukspolitiska utvecklingen lagrade på varandra, också en fråga om vad statens roll är och förväntas vara i en svensk livsmedelsberedskap. En beredskap i en nyliberalistisk logik, inom vilken statens roll är att skapa förutsättningar för marknaden men sedan vara frånvarande (Harvey 2005), skapar av nödvändighet ett flexibelt beredskaps-subjekt som internaliserar beredskaps-ansvaret, vilket ifrågasätter statens grunduppdrag som säkerhetsgarant för sina medborgare (Larsson 2020, Ågren 2024).

Men detta står i kontrast till vad vi finner i empirin där staten efterfrågas. Där en avgörande faktor här verkar vara det nationella stödet som en statlig närvaro, vilken dels tolkas bromsa in nedläggningarna och dels internaliseras i den egna lönsamheten. När problem med norra Sveriges lantbruksproduktion, konkurrenskraft och lönsamhet formuleras politiskt, finns i empirin en förväntan på statligt handlande. Staten efterfrågas rent konkret i frågan om samhällsansvar och tvivlet på frihandel och import som livsmedelsberedskap. Staten ifrågasätts också i om de nu menar allvar med beredskapen, att det ska finnas produktion i norra Sverige och att det ska konsumeras lokalt, även här efterfrågas staten som aktiv eftersom livsmedelsberedskapen då beror på att lönsamma lantbruk ska kunna finnas kvar.

Vi kan göra en analys av empirin att den i andra delar av samhället nyliberala beredskaps-subjektivitet inte får genomslag här. Livsmedelsberedskapen i norra Sverige blir i empirin ett område där den logiken inte fungerar. Detta kan betyda att en närvarande stat är en nödvändighet för livsmedelsberedskapen. Att regeringen nu ska arbeta för att ge goda förutsättningar att öka livsmedelsproduktionen på ett hållbart sätt (Landsbygds- och infrastrukturdepartementet 2025:13) kan ses som en öppning för detta med en mer aktiv och närvarande stat i lantbruks- och livsmedels-(säkerhets-)politiken. Det här kan i sin tur tolkas som ett ifrågasättande av den nyliberala logiken om en frånvarande stat i en ordnad marknad.

Det blir i livsmedelsberedskapen logiskt att ta det säkra före det osäkra. På så vis kan det argumenteras för att den navigering som 'säkerheten i diversifierade lösningar' behöver göra, genom de historiska kommersiella intressena av kapitalistisk vinst, för att bli logisk (Clapp 2022), nu skulle kunna göras i livsmedelsberedskapens återaktualisering.

6. SAMMANFATTNING och SLUTSATS

Vilka villkor för lantbrukare kan då urskiljas från lantbrukares egna erfarenheter i Västerbottens län? Jag har funnit i empirin en gemensam berättelse om villkoren:

- i) lönsamhet,
- ii) nedläggningar,
- iii) avstånd och
- iv) (o)möjliga samarbeten

som tillsammans bildar en nedåtgående spiral (se figur 2). Det jag analyserat är hur villkoren, det vill säga den nedåtgående spiralen av villkor, till följd av den nyliberalistiska logiken kan förstås som en slags de-agrarianisation. Där sociala, materialistiska och biofysiska villkor inte är gynnsamma för fortsatt sysselsättning inom lantbruk och i förlängningen leder till en minskad försörjning på inkom lantbruk (Bryceon 1996, Hebinck 2018). Vilket skett till följd av att staten ska möjliggöra för marknaden (Harvey 2005), genom statlig avreglering och marknadsisering av jordbruket (Micheletti 1990).

Hur kan då de identifierade villkoren komma att påverka livsmedelsberedskapens genomförbarhet? När jag analyserar den nedåtgående spiralen av villkor genom livsmedelsberedskapens normativa definition synliggörs dess påverkan till sårbarhet. Eftersom de diversifierade lösningarna, som i praktiken hanterar ickevetandet av vilken kris som kommer (Marquardt et al 2022), minskar när lantbruket koncentreras (Clapp 2022) och dessutom blir icke-existerande när lantbruket försvinner från hela kommuner. Den nedåtgående spiralen av villkor i de-agrarianisation kan då påverka genomförbarheten till det sämre eftersom det snarare 'ställer i ordning' för livsmedelsberedskapens motsatts, än att säkerställa att hela befolkningen över tid har tillgång till livsmedel.

Det går också att analysera hur villkoren påverkar livsmedelsberedskapens genomförbarhet eftersom den i övriga samhället nyliberalistiska beredskaps-subjektiviteten (Ågren 2024, Larsson 2020, Kvarnlöf 2020) inte återfinns i empirin. Här efterfrågas statens närvaro och ansvar vilket kan antyda att det nyliberalistiska beredskaps-subjektet (ibid.) är otillräckligt för genomförbar livsmedelsberedskap. Detta nyanserar påverkan till att fråga om vilken roll av närvaro staten bör ha och förväntas ha i livsmedelsberedskapens genomförbarhet, men också i marknaden eftersom kontexten är nyliberal. Som å ena sidan en ordnare av marknaden men sedan frånvarande (Harvey 2005) eller å andra sidan en säkerhetsgarant för medborgarna (Wilson och Bakker 2016). En fråga som också kan ses i det mål som formuleras i Livsmedelsstrategin 2.0 (2025) om regeringens arbete (Landsbyggs- och infrastrukturdepartementet 2025:13). Om det i sin tur kan leda till en återexceptionalisering av lantbruket i politiken är en fråga för en annan gång.

Jag har undersökt hur villkoren av minskningen i norra Sveriges antal lantbruk ser ut, vad den betyder för livsmedelsberedskapen och vad det kan säga oss om statens roll i livsmedelsberedskapen. Vad som mer har synts är perspektivet av hur livsmedelsberedskapens återaktualisering kan synliggöra processen av de-agrarianisation som en generell sårbarhet och ifrågasätta dess struktur. Att marknadsiseringen och storleksrationaliseringen på det viset omöjliggör en beredskap inom nuvarande nyliberalistiska struktur. Storleksrationaliseringens och effektivitens hegemoniska ideal inom nyliberalismen (Harvey 2005) får här en möjlig motvikt i livsmedelsberedskapen som omdöme om att ta det säkra före det osäkra. Sammantaget kan detta göra norra Sveriges lantbruk till en möjlig arena för att omtänka lantbruksstrukturen så att den kan säkerställa att hela befolkningen har tillgång till nödvändiga livsmedel på ett sätt som är varaktigt över tid.

Slutsatsen är således tvådelad i att i) livsmedelsberedskapen kan utmana den nyliberalistiska logiken, eftersom efterfrågan på en närvarande stat som återfinns i empirin strider mot det nyliberalistiska beredskaps-subjektet, och ii) att norra Sverige kan presentera en möjlighet att omtänka lantbrukets struktur, eftersom processen i norra Sverige har likheter med globala fenomen och således skulle kunna adresseras därefter.

Referenser

- Bilewicz, A. & Bukraba-Rylska, I. (2021). Deagrarianization in the making: The decline of family farming in central Poland, its roots and social consequences. *Journal of Rural Studies*, Volume 88, 368-376, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.08.002>
- Bryceson, D. (1996) The Scramble in Africa: Reorienting Rural Livelihoods. *World Development*. Volume 30, Issue 5, 2002, 725-739, ISSN 0305-750X, [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(02\)00006-2](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(02)00006-2).
- Clapp, J. (2022): Concentration and crises: exploring the deep roots of vulnerability in the global industrial food system, *The Journal of Peasant Studies*, DOI: 10.1080/03066150.2022.2129013
- Creswell, J W., & J. D Creswell. (2018). 5th edition. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Dannefjord, P. (1999). *Metod och Problem: en inledning till sociologisk analys*. Växjö, Institutionen för samhällsvetenskap
- Dankić, A. & Lindquist, E. (2022). Observationer. I: Silow Kallenberg, Von Unge, Wiklund Moreira (red.) *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. 1:2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB, s. 173-192.
- Delgado-Viñas, C. (2023). Reconversion of Agri-Food Production Systems and Deagrarianization in Spain. The Case of Cantabria. *Land*, 12(7), 1428. <https://doi.org/10.3390/land12071428>
- Edström, F., Johanson, M., Karlsson, T & Marcopoulos, J. (2023). *Jordbrukets utveckling i norra Sverige under åren 2018-2022*. (RA23:11). Jordbruksverket. [Jordbrukets utveckling i norra Sverige under åren 2018-2022](#) [2024-05-19]
- Ellis, F. (2006). Agrarian change and rising vulnerability in rural sub-Saharan Africa. *New Political Economy*, 11(3), 387–397. <https://doi.org/10.1080/13563460600841025>
- England, K. (1994). Getting Personal: Reflexivity, Positionality and Feminist Research, *The Professional Geographer*, 46 (1),
- Hagström, C. & Nylund Skog, S. (2022). Intervjuer. I: Silow Kallenberg, Von Unge, Wiklund Moreira (red.) *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. 1:2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB, s. 127-152.
- Hajdu, F., Eriksson, C., Waldenström, C. & Westholm, E. (2020) *Sveriges förändrade lantbruk – Lantbrukarnas egna röster om förändringar sedan 1990-talet och strategier inför framtiden*. (SLU Future Food Reports 11). Sveriges lantbruksuniversitet, forskningsplattformen SLU Future Food. [Sveriges förändrade lantbruk](#) [2025-05-19]
- Halamska, M. (2011). The Polish Countryside in the Process of Transformation 1989–2009. *Polish Sociological Review*, 173(1), 35-54.
- Harboe, T. (2013). *Grundläggande metod: den samhällsvetenskapliga uppsatsen*. 1. uppl. Malmö: Gleerup,

- Hebinck, P. (2018). De-/re-agrarianisation: Global perspectives. *Journal of Rural Studies*. Volume 61. 227-235, ISSN 0743-0167, <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.04.010>
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. 1st ed. Oxford University Press.
- Hebinck, P. (2018). De-/re-agrarianisation: Global perspectives. *Journal of Rural Studies*. Volume 61. 227-235, ISSN 0743-0167. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.04.010>.
- Holmgren, I. (2023) *Viva Västerbotten : en studie om när holländare flyttar till Västerbotten för att bli mjölkbönder*. Sveriges lantbruksuniversitet. Agronomprogrammet, landsbygdsutveckling. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-500629>
- Huges Tidlund, I. & Von Unge, E. (2022). Etik och kvalitativa metoder. I: Silow Kallenberg, Von Unge, Wiklund Moreira (red.) *Etnologiskt fältarbete: nya fält och former*. 1:2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB, s. 47-68.
- Johansson, M. (2025) *Årsrapport för det nationella stödet till jordbruket i norra Sverige 2024*. (RA25:6). Jordbruksverket. [Årsrapport för det nationella stödet till jordbruket i norra Sverige 2024](#) [2025-05-19].
- Jonsson, B. (2025) Bönder från Holland satsar på jordbruk i norr: "Fina fält". *SVT*, 10 februari.
- Jordbruksverket. (2023). Jordbruksföretag och företagare 2023. (Jordbruksverkets statistikrapporter JO0106). Jordbruksverket. [Jordbruksföretag och företagare 2023 - Jordbruksverket.se](#) [2024-05-19]
- Jordbruksverket. (2025) *Nationellt stöd 2025*. [Nationellt stöd - Jordbruksverket.se](#) [2025-05-19]
- Jordbruksverket. (u.å.a) Mejeriproduktion efter Variabel och År. Jordbruksverkets statistikdatabas. [Mejeriproduktion efter Variabel och År. PxWeb](#) [2025-06-28]
- Jordbruksverket. (u.å.b) Jordbruksföretag och areal efter Driftsinriktning, Företagares kön, Företagares ålder, Brukningsform åkerareal, Variabel och År. Jordbruksverkets statistikdatabas. [Jordbruksföretag och areal efter Driftsinriktning, Företagares kön, Företagares ålder, Brukningsform åkermark, Variabel och År. PxWeb](#) [2025-06-28]
- Jordbruksverket. (u.å.c) *Jordbruksföretag och areal efter Län, År, Variabel, Företagares kön och Företagares ålder*. Jordbruksverkets statistikdatabas. [Jordbruksföretag och areal efter Län, År, Variabel, Företagares kön och Företagares ålder. PxWeb](#) [2025-05-22]
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund.
- Kvarnlöf, L. (2020) *Hur kan vi förstå hemberedskap?: En orientering i hemberedskap som politiskt och empiriskt fenomen*.
- Landsbygds- och infrastrukturdepartementet (2025). *Livsmedelsstrategin 2.0*. Regeringen. [livsmedelsstrategin-2.0.pdf](#) [2025-05-22]

- Larsson, O. L. (2020). The connections between crisis and war preparedness in Sweden. *Security Dialogue*, 52(4), 306-324. <https://doi.org/10.1177/0967010620936849>
- Madden, R. (2017). *Being ethnographic: a guide to the theory and practice of ethnography*. Los Angeles: SAGE
- Marquardt, K., Eriksson, C. & Kuns, B. (2022) Towards a Deeper Understanding of Agricultural Production Systems in Sweden – Linking Farmer’s Logics with Environmental Consequences and the Landscape. *Rural Landscapes*. 9(1), p. 1. Available at: <https://doi.org/10.16993/rl.78>.
- Micheletti, M. (1990). *The Swedish farmers’ movement and government agricultural policy*. Praeger.
- Region Uppsala (2025). *Rollen säkerhets- och beredskaps direktör införs i Region Uppsala*. Pressmeddelande. [Rollen säkerhets- och beredskapsdirektör införs i Region Uppsala](#) [2025-05-21]
- Rigg, J & Nattapoolwat, S. (2001). Embracing the Global in Thailand: Activism and Pragmatism in an Era of Deagrarianization. *World Development*, Volume 29 (6), 945-960 ISSN 0305-750X, [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(01\)00021-3](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00021-3).
- Rothstein, B. (1992). *Den korporativa staten : intresseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*. 1. uppl. Norstedts juridik.
- Scoones, I., & Stirling, A. (Eds.) (2020). *The politics of uncertainty. Challenges of transformation*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003023845>
- Shackleton, E. S & Hebinck, P. (2018) Through the ‘Thick and Thin’ of farming on the Wild Coast, South Africa. *Journal of Rural Studies*. Volume 61. 277-289, ISSN 0743-0167. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.01.012>.
- Svenska Akademiens Ordbok (1903) Beredskap. [beredskap | SAOB](#) [2025-05-20]
- Svenska Akademiens Ordbok (1927) Försvara. [försvara | SAOB](#) [2025-05-20]
- SOU 2024:8. Utredningen om en ny livsmedelsberedskap. *Livsmedelsberedskap för en ny tid*. [Livsmedelsberedskap för en ny tid, SOU 2024:8](#) [2025-05-23]
- Türken, S., Nafstad, H. E., Blakar, R. M. & Roen, K. (2015). Making Sense of Neoliberal Subjectivity: A Discourse Analysis of Media Language on Self-development. *Globalizations*, 13(1), 32–46. doi:101080/14747731.2015.1033247.
- Utrikesutskottet. (1991). *Säkerhet och Nedrustning*. Sveriges Riksdag. [Säkerhet och nedrustning \(Betänkande 1991/92:UU19 Utrikesutskottet\) | Sveriges riksdag](#) [2025-02-21]
- Waldenström, C., Sandström, E. & Arora-Jonsson, S. (2024). *Hållbarhetens dimensioner*. Verbal.
- Wilson L & Bakker L (2016) Cutting off the king’s head: Security and normative order beyond the state. *Conflict, Security and Development* 16(4): 289–300.
- Ågren, M. (2024). Responsibilization as a return to collectivity? Legitimizing the responsibilization of preparedness: the case of the Swedish Civil Contingencies Agency (MSB). *Corporate Communications: An International Journal*, Vol. 29 No. 7, 92-108. <https://doi.org/10.1108/CCIJ-06-2024-0110>

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>

☒ JA, jag, Kajsa Skinnars har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.